

I

AUSIÀS MARCH,
POETA DE L'AMOR PUR

A mitjan segle xv, Ausiàs March, a causa de l'experiència de la mort de l'estimada, realitzà en els seus *Cants de Mort*¹ una operació que anomenaré «reducció a l'amor pur».

§ 1

Complex és l'amor, car en mesclar l'afecte, el desig i la voluntat, dominat ara per l'element carnal adés per l'espiritual, fa vacil·lar.² Amarat d'apetit, alhora actiu i passiu, l'amor viu de la separació tot aspirant a la unió íntima de les ànimes:³ tot aquest aparellament s'activa en presència de l'estimada, de tal manera que el poeta no sap d'on brolla el seu sentiment. El cos i l'ànima cerquen el seu propi plaer, però el cos s'avança: el poeta no amaga pas que el desig físic fou determinant; però si aquest desig hagués estat plenament satisfet, el traspàs de la seva jove esposa Joana Escorna hauria suposat el refredament definitiu del sentiment. En efecte:

¹ Correspon al llibre VI (poemes 92-97) de l'edició d'Ausiàs March establerta per Amédée Pagès, *Les obres d'Auzias March*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1912-1914, que Joan Ferrater repren en l'edició d'AUSIÀS MARCH. *Les poesies d'Ausiàs March*, vi. (cit. *infra* nota 2), p. 219-245.

² AUSIÀS MARCH. *Les poesies d'Ausiàs March*, iii. 53, v. 41-42. Ed. de Joan Ferraté. Barcelona: Quaderns Crema, 1979, p. 120.

³ *Ibid.*, iii. 45, v. 93-94, p. 103: «[Oh bona amor] e cossos dos ab una arma governes / per la virtut que d'amistat s'engendra».

Qui ama carn, perduda carn, no ama.⁴

Tot depèn, doncs, de l'òrgan de l'amor:

La carn vol carn, l'arma son semblant cerca.⁵

Mentre els amants disposen de llurs cossos com si fossin llur ànima, tot està entremesclat de manera que es fa difícil d'establir-hi cap distinció mental. La separació letal esdevé llavors el criteri que permet d'esbrinar si l'amor espiritual es mesclava amb el carnal, car si l'amor carnal s'esvaeix amb el pas del temps,⁶ l'amor espiritual perdura:

En cor gentil amor per mort no passa,
mas en aquell qui per los vicis tira:
la quantitat d'amor durar no mira,
la qualitat d'amor bona no es llassa.
Quan l'ull no veu e lo toc no es practica,
mor lo voler que tot per ells se guanya.⁷

March diu que la font del desig és una mixtió composta de plaer i d'amor,⁸ i que la mort, en canvi, s'esdevé duent a terme una doble elucidació:

Tots los volers que en mi confusos eren
se mostren clar...⁹

o bé,

És departit: lo gra no és ab la palla.¹⁰

⁴ *Ibid.*, vi. 94, v. 105, p. 236.

⁵ *Ibid.*, vi. 94, v. 103, p. 236.

⁶ *Ibid.*, vi. 92, v. 41-42, p. 221: «Aquell voler que en ma carn sola es causa, / si no és mort, no tardarà que muira».

⁷ *Ibid.*, vi. 92, v. 11-16, p. 220.

⁸ *Ibid.*, i. 3, v. 1, p. 10.

⁹ *Ibid.*, vi. 92, v. 21-22, p. 220.

¹⁰ *Ibid.*, vi. 92, v. 222, p. 227.

La carn pateix, doncs, una consternació momentània:

Mas, l'altra amor de amistança pura,
apré s sa mort sa força gran li dura.¹¹

Fixem-nos que, abans de l'experiència de la mort de l'estimada, l'altre amor ja era caracteritzat per la seva puresa: fórmules semblants per a designar aquesta mena de sentiment són *amor honesta*,¹² *voler honest*,¹³ *pura amor*.¹⁴ Un poema, que pertany al cicle de l'anomenada «Llir entre cards», una dona estimada encara en vida, manifesta la dissociació entre l'amor i el desig:

Fantasiant, amor a mi descobre
los grans secrets que als pus subtils amaga
e mon jorn clar als hòmens és nit fosca
e visc de ço que persones no tasten.
Tant en amor l'esperit meu contempla
que par del tot fora del cos s'aparte,
car mos desigs no són trobats en home
sinó en tal que la carn punt no el torbe.¹⁵

§ 2

Aquesta consecució s'expressa primer en termes d'identificació: el poeta fa constar que ell també ha estimat amb un amor pur, ja que l'amor ha sobreviscut a l'amada difunta.¹⁶ Però també en termes de coneixement, car ara ja sap què és l'amor pur.

¹¹ *Ibid.*, vi. 92, v. 29-30, p. 221.

¹² *Ibid.*, vi. 92, v. 49, p. 221.

¹³ *Ibid.*, vi. 94, v. 60, p. 235.

¹⁴ *Ibid.*, vi. 92, v. 228, p. 227.

¹⁵ *Ibid.*, i. 18, v. 1-8, p. 42.

¹⁶ Això explicaria que en un altre cicle, el dedicat a «Llir entre cards», temi que la mort no destrueixi l'amor; cf. *ibid.* iii. 46, v. 25, p. 105.

Tanmateix, ¿es pot passar de la identificació al coneixement quan l'estimada desapareix, com si esdevingués un ésser definitivament inaccessible, que pot ésser amat desinteressadament però sense cap esperança de reciprocitat?¹⁷ El poeta no contempla aquesta possibilitat. La reducció a l'amor pur revela allò que l'amada fou originàriament, però que ara no és identificable perquè tot resta mesclat. Heus aquí la tercera consecució: la reducció mai no és satisfactòria per tal com posseeix una virtut operativa. Atès que la mort, fent que s'esfumi l'aliatge carnal, *apura l'amor* bo i *lleixant-lo fi*, com el fornall separa l'or,¹⁸ l'estat de puresa que en resulta i el *voler honest*¹⁹ que se'n segueix permeten que l'amor desplegui al màxim el seu poder. Així, més enllà de la mústiga resignació que afectadament aparenta una nostàlgia per la pulsio eròtica, el poeta té consciència d'estimar intensament:

Son esperit jo volguí amar simple
e, doncs, quant més que en present res no em torba!²⁰

Evidentment, això no vol dir pas que tan sols aspirava a sentir afecte per l'esperit de la seva esposa i que no anhelava res més. Ell estimava alhora el cos i l'esperit,²¹ però —diguem-ho així— imprecisament: patint la interferència d'allò que és carnal i, doncs, de manera impura. Però aquest «voler» mixt que «ab

¹⁷ Aquesta figura de l'amor pur no és estranya a March, fins i tot en un cicle dedicat a una dona en vida, com el que canta a «Llir entre cards». Tot i el rebuig, ell se l'estima, *ibid.*, III, 55, v. 9-10, p. 123: «Déu m'ha donat tal disposició / que mon voler s'esguarda a sol amar». Però això no li impedeix de reclamar l'aparellament amb la dama engegada pel desamor; cf. també, III, 64, v. 14, p. 143.

¹⁸ *Ibid.*, VI, 92, v. 183-184, p. 225. Cf. també, VI, 94, v. 25-29, p. 234.

¹⁹ *Ibid.*, VI, 94, v. 32, p. 234.

²⁰ *Ibid.*, VI, 94, v. 116-117, p. 236. En el poema ja citat, cf. *supra* nota 15, de «Llir entre cards», la victòria contra la mescla té lloc en vida de la dama; cf. I, 18, v. 21, p. 42. Potser no s'obté definitivament com en la situació present, on la mort esdevé decisiva.

²¹ *Ibid.*, VI, 92, v. 201-208, p. 226.

arma i cos conversa»²² pot ser dividit en els seus components. En virtut d'aquesta puresa assolida, el poeta clama:

Ans molt més am a vós en mort que en vida.²³

Tanmateix, cal precisar: l'alquímia de la reducció no provoca cap transmutació. Hom no encarrega pas a l'elixir de la mort que transformi en or el metall imperfecte de l'amor carnal. A més, cal dir que l'altre amor no s'espirtualitza, perquè, d'espiritual, ho era des del moment en què emanava de l'ànima —quan només aspirava a la blancor.²⁴ La impuresa era tan accidental com la ganga que embrutava l'or abans de ficar-lo al gresol. Ens ho evocuen els mots d'Angelus Silesius: «L'amor és la pedra filosofal que separa l'or del llot».²⁵ La mort actua com la sublimació purificadora que, segons Geber, «separa els esperits de la terrestri-tat».²⁶ Caldrà distingir, doncs, entre una puresa impotent, minvada per la mescla, i una puresa obtinguda per la separació expansiva.²⁷ Ara bé, això no comporta pas que l'amor pur sigui una entitat separable.

²² *Ibid.*, vi. 92, v. 59, p. 222.

²³ *Ibid.*, vi. 94, v. 5, p. 233.

²⁴ *Ibid.*, vi. 92, v. 204, p. 226.

²⁵ *Cherubinischer Wandersmann*, I.244: «Lieb' ist der weisen Stein: sie scheidet Gold aus koth»; *El pelegrí querubínic*. Trad. de Lluís Duch. Clàssics del Cristianisme, 53. Barcelona: Proa, 1995, p. 90.

²⁶ *The Summa Perfectionis of Pseudo-Geber*, 39. Ed. i trad. de William R. Newman. Collection de Travaux de l'Académie Internationale d'Histoire des Sciences, 35. Leiden: Brill, 1991, p. 339: «Et hoc patet per sublimationem – spiritus terreitate mundari».

²⁷ Entre els poemes adreçats a la dama «Llir entre cards», n'hi ha un en què March declara que ell és l'únic que rebutja la mescla de desigs bons i dolents; cf. AUSIÀS MARCH. *Les poesies*, i. 18, v. 21-22 (cit. nota 2), p. 42. És manifest que la intenció sola no és suficient si la dama es troba en aquest món. Quantes vegades confessa, en el mateix cicle, que el seu amor no ha pogut resistir i ha cedit! (cf. i. 19, v. 25). L'amor pur de March, tal com és descrit en el *Cants de Mort* (cf. el llibre vi en l'edició citada a la nota 2), configurant-se en la mesura que va més enllà, consagra la fallida del codi provençal d'amor. Aquesta és l'actitud que també té el cunyat de March, l'autor

Remarquem que el poeta no diu que estimi millor, sinó que estima més. No hi ha canvi en la qualitat; es tracta només d'una variació quantitativa.

§ 3

L'originalitat de March es basa en el desplaçament de l'argumentari sobre l'amor pur. No es tracta de morir per ningú (ni al seu lloc). Un fet que s'explica perquè en l'amor no hi ha correspondència d'interessos, si bé això no vol pas dir que l'amant hi sigui irrellevant.

Cal assenyalar també que, si es posa terme a la relació de possessió, això no és a causa de cap renúncia voluntària de l'amant. És un altre ésser, la Mort de rostre horrible, el que s'encarrega de revocar la voluptat i, imposant la dissociació de les formes d'amor, fa per manera d'afavorir l'amor espiritual reservant-li tot l'espai. L'únic mèrit del vidu serà restar fidel a aquest amor. En fer-ho, l'amor creixerà i ocuparà tot l'espai, fins i tot quan sembli vana qualsevol esperança de fruir. Car ha estat prohibida qualsevol comunicació amb l'esperit de l'estimada morta, en un moment en què l'esperit de l'amant, deixant-se del consrenyiment d'allò que és corporal, estava preparat per a compenetrar-se amb el de l'estimada.²⁸

El poeta prega a l'esperit que torni i se li aparegui.²⁹ Però ni tan sols sabrà si l'ànima es troba entre els elegits o els condemnats.³⁰ I tampoc ell no davallarà al costat de la seva Eurídice, ni es veu-

---

del *Tirant lo Blanc*. En la novel·la, ja no hi ha lloc per a l'amor pur. Sempre que apareix l'amor extrem i excessiu, hom cerca d'ultrapassar els límits de la castedat.

²⁸ Vegeu alguns exemples en Jad HATEM. *La poésie de l'extase amoureuse. Shakespeare et Louise Labé*. París: Orizons, 2008, p. 56.

²⁹ AUSIÀS MARCH. *Les poesies d'Ausiàs March*, VI, 94, v. 41-44, (cit. nota 2), p. 234.

³⁰ *Ibid.*, VI, 95, v. 31-32, p. 239.

rà beneficiat, com Novalis, d'una aparició gloriosa sobre la tomba de l'estimada.³¹ En la mort no hi veu res; tan sols a través de la mort entrelluca alguna cosa —allò que és perible i allò que és imperible. Heus aquí el reialme de l'Hades reduït al no-res. És la pèrdua irremeiable de l'objecte amat, redoblada per l'abandó de l'esperança, allò que dóna amor a balquena, però sense lliurar l'amada. I si evoca la

bona amor, a qui mort no triümfia,
segons lo Dant història reconti,³²

no és pas amb l'esperança de retrobar-se en el més enllà, en plena mitologia, o el dia de la resurrecció com admet Ibn Zaydûn,³³ sinó amb el dolor d'experimentar, aquí i ara, el sentiment d'una segregació irrevocable, d'un desaparellament, podríem arribar a dir.

Tan bon punt l'amant es convenç que no hi cap possibilitat de retrobament, ni espiritual ni eròtic, només li resta l'amor sense encreuament, l'amor límpid, vencedor del desamor amenaçador. Segurament, Ausiàs March, recordant potser l'advertiment de

³¹ NOVALIS. *Hymnen an die Nacht*, 3: «Zur Staubwolke wurde der Hügel —durch die Wolke sah ich die verklärten Züge der Geliebten. In Ihren Augen ruhte die Ewigkeit —ich fasste Ihre Hände, und die Tränen wurden ein funkelndes, unzerreissliches Band. Jahrtausende zogen abwärts in die Ferne, wie Ungewitter. An Ihrem Halse weint ich dem neuen Leben entzückende Tränen. —Es war der erste, einzige Traum— und erst seitdem fühl ich ewigen, unwandelbaren Glauben an den Himmel der Nacht und sein Licht, die Geliebte»; *Himnes a la Nit*. Trad. d'A. Tàpies-Barba. Barcelona: Llibres del Mall, 1975, p. 42: «El cim va esdevenir un núvol de pols —a través d'ell vaig veure el rostre radiant de la meva estimada. En els seus ulls descansava l'eternitat —vaig agafar les seves mans, i les llàgrimes es van tornar un vincle guspirejant i indestructible. Mil-lennis van fugir horitzó avall com una tempesta. Agafat al seu coll vaig plorar dolces llàgrimes per la nova vida. —Fou el primer, l'únic somni— i des d'aleshores sento en mi, per sempre, una fe immutable en el cel de la Nit i en la seva llum, la meva estimada».

³² AUSIÀS MARCH. *Les poesies d'Ausiàs March*, III, 45, v. 89-90, (cit. nota 2), p. 103.

³³ IBN ZAYDÛN. *Dîwân*. Beirut: Dâr al-Kitâb al-ʿarabî, 2004, p. 302.

Ramon Llull que «desamor sia mort e amor sia vida»,³⁴ volia precisar que l'ànima assoleix la plenitud en l'exercici d'amar més enllà del plany i que, lluny de blasfemar contra la mort —aquella mort que, segons Hélinant de Froidmont, «separa la rosa de l'espina»—,³⁵ li reconeix el mèrit d'haver situat l'amor en la vida veritable, fora del temps, de la forma i del nombre.

Ombra o llum
de tot principi

ignora l'amor
la seva fi.³⁶

³⁴ RAMON LLULL. *Romanç d'Evast e Blaquerna*, 5.100, § 62. Ed. d'Albert Soler i Joan Santanach. Nova Edició de les Obres de Ramon Llull, 8. Palma: Patronat Ramon Llull, 2009, p. 443.

³⁵ HÉLINANT DE FROIDMONT. *Les vers de la Mort*, 33.7. Ed. de Frederick A. Wulff i Emmanuel Walberg. Société des anciens textes français, 54. París: Firmin-Didot, 1905, p. 31, XXIII, v. 7 : «Morz desoivre rose d'espine».

³⁶ Jaume PONT. *Vol de cendres*, III, «Vol de cendres». Poesia, 5. Barcelona: Edicions 62 / Empúries, 1996, p. 31. Hi ha excepcions: per exemple, no és legítim de suposar que el poema de Lluís VALERI intitulat «L'eternitat dels ulls» (dins *La Vida nua*. Barcelona: Verdaguer, 1921, p. 21-22) s'inspiri en els *Cants de Mort*, amb la gran diferència que el poeta només suposa (per no dir anticipa), amb una certa manca de delicadesa, la mort de la seva estimada.